

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika

Zagreb, travanj 2015.

JEZIČNA ANALIZA KAJKAVSKIH PRAVNO-POVIJESNIH TEKSTOVA 17. STOLJEĆA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

dr. sc. Boris Kuzmić

Student:

Danijela Šivak

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Rječnik	4
3. Jezična analiza	23
3.1. Fonologija	23
3.1.2. Samoglasnici	23
3.1.3. Suglasnici	25
3.2. Morfologija	27
3.2.1. Imenice	27
3.2.2. Pridjevi	28
3.2.3. Zamjenice	29
3.2.4. Brojevi	30
3.2.5. Glagoli	30
3.3. Sintaksa	32
3.4. Leksikologija	34
3.4.1. Posuđenice	34
3.4.2. Strane riječi	34
3.4.3. Posuđenice s obzirom na podrijetlo jezika	34
3.4.4. Kontaktni sinonimi	35
3.5. Grafija i pravopis	35
3.5.1. Grafija	36
3.5.2. Pravopis	38
4. Analiza prezimena	39
5. Zaključak	41
6. Sažetak	42
7. Literatura	43

1. Uvod

Početak postojanja pisane riječi na kajkavskome hrvatskome književnom jeziku smatra se objavljivanje Pergošićeva *Decretuma* 1574. godine. Od 17. stoljeća javljaju se normativni priručnici i njima se kajkavski hrvatski jezik normira na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, ortografskoj i leksičkoj razini. Kajkavsko je narječje jedno od triju hrvatskih narječja koje je pretežito zastupljeno u sjevernome i sjeverozapadnome području Hrvatske. Ono se u hrvatskoj književnosti pojavilo nešto kasnije nakon štokavskog i čakavskog. Najveći je broj starijih kajkavskih djela nabožnoga karaktera. Djela lijepe književnosti pisana kajkavskim hrvatskim književnim jezikom u najvećem broju slučajeva nisu originalna autorska djela, već su prijevodi i preradbe djela europskih književnosti.¹

Kajkavskim su narječjem pisani i pravni tekstovi. Spomenuti *Decretum* najznačajniji je i najopsežniji pravni tekst pisan ovim narječjem. U ovome će se radu analizirati jezik pravnih tekstova koji govore o seljačkim bunama u Hrvatskoj u 17. stoljeću. Utvrdit će se fonološke, morfološke, leksičke i sintaktičke karakteristike teksta te stanje pravopisa i grafije u 17. stoljeću.

Prvi dio rada sadržava rječnik. U njemu su abecednim redom nanizane potvrđene imenice, glagoli i pridjevi. Svaka natuknica u rječniku daje podatke o oblicima u kojima je riječ u natuknici potvrđena, kao i prijevod na suvremeni hrvatski standardni jezik. Drugi dio pod naslovom *Jezična analiza* odnosi se na fonološku, morfološku, sintaktičku i leksičku analizu. Fonološka analiza pokazat će glasovne karakteristike kajkavskog narječja koje su vidljive u tekstovima, kao što su ekavski refleks *jata*, rotacizam i pojedine suglasničke skupine. Morfološka će analiza pokazati karakteristike pojedinog roda, broja i padeža imenskih riječi te kategorije glagolskih vremena i načina. Leksička će analiza pokazati vrste sinonima i učestalost riječi stranoga podrijetla. Sintaktičkom analizom pokazat će se uporaba negacije, veznika, priloga i prijedloga. Posljednje poglavlje analize pod naslovom *Grafija i pravopis* donosi podatke o onodobnoj grafijskoj problematici, utjecaju stranoga grafijskog sustava na kajkavski grafijski sustav te o uporabi rečeničnih znakova i velikoga početnog slova. U trećem su dijelu analizirana prezimena. Objašnjeno je zašto je došlo do potrebe za prezimenima te kako i kada su prezimena nastala.

---

¹ Štebih Golub 2013: 225.

2. Rječnik

U zagradama su primjeri svih potvrđenih oblika, a ispod natuknice po jedan primjer iz teksta. Ako je leksem u natuknici također i u standardnome jeziku, tada nema prijevoda. Leksem u natuknici označava suvremenu transkripciju, a leksem u zagradi označava izvorni oblik potvrđen u tekstu. Ako postoji više potvrđenih inačica leksema u natuknici, svaka od njih nabrojana je u zagradi pored natuknice.

A

artikuluš (articuluss) *m.* (G *jd.* articulussa) pravilo, zakon

(...) *thako da by zwdecz z pryzesnykom za selyh wun daty polag Articulussa.*

▫ *lat.* articulus

B

biršag (birsag/birsagh) *m.* (A *jd.* birsagh, I *jd.* birsagom) globa, kazna

(...) *yezmo bili z glauom y zmarkom y uu birsagh upali florenos 100 nih Gospocztuu.*

▫ *mađ.* bírság

biti (biti/bitti) *dv.* (*prid. rad. ž. jd.* billa, *m. jd.* bil, *m. mn.* billy, *inf.* biti/byty, *aor. jd. 2.* bi, by)

(...) *a ne nigdar billa pervo togha y zada ze Vassem Gozpocztvu ponizno molimo, da z nass opade, koyum nezmo billy nigdar dusni (...)*

▫ *prasl.* byti

biskup *m.* (N *jd.* biskup, D *jd.* biskupu, I *jd.* biskupom)

(...) *kotera kakova je bila dobro zu Gozpodin Biskup (...)*

▫ *lat.* episcopus ← *grč.* epískopos: nadglednik

bog (bogh) *m.* (N *jd.* Bogh, A *jd.* Bogha, D *jd.* Boghu, I *jd.* Boghom)

(...) *obechamo ze Gozpodinu Boghu y Vassem Gozpocztvu (...)*

▫ *pras. i stsl.* bogъ ← ? *iran. (avest. baga)*

brat *m.* (G *jd.* brata, A *zb.* bratyu)

(...) *zaporuchili za szada zmed nasz nassu bratyu (...)*

▫ *prasl. i stsl.* bratrъ

C

cirkva (czirkva) *ž.* (D *jd.* czirkvi) crkva

(...) *y czirkvi Zagrebachkoi pokoran bitti (...)*

▫ *prasl. *cerky* (rus. cérkov', polj. cerkiew) ← *stvnjem. chiriha* ← *grč. Kyriakón*

Č

človek (chlovik) *m.* (N *jd.* chlovik) čovjek

(...) *po jedan chlovik, zvan toga ako bi sto nozili sto ne bi mogal jedan.*

▫ *prasl. Čьlověкъ*

D

dan *m.* (A *jd.* dan)

Na dan zwetogha Kerztythelya (...)

▫ *prasl. i stsl. днь*

davati *nesvrš.* (*inf.* davati, *prez. mn.* 1. dajemo)

(...) *polag obichaya Orzachkoga od vzakoga czeloga zela davati po sezhtesakov (...)*

▫ v. dati

dati svrš. (*inf.* dati)

(...) *verno Vassem Gospocztvu dati i odbavliati (...)*

▫ *prasl.* i *stsl.* dati

delo s. (N *jd.* delo) djelo

(...) *ali na drugo potribno szilno delo da dusni budu pokorni biti.*

▫ *prasl.* i *stsl.* dělo

deti svrš. (*inf.* deti) staviti

(...) *nemogosmo sze kamo deti, niti protuiiiti (...)*

▫ *prasl.* *děti

doba ž. (G *jd.* dobe, G *mn.* dob)

(...) *i tako odluchujemo da od zeh dob lizta nebudu recheni kmeti nosili (...)*

▫ *prasl.* *dobъ, *doba

deržati (dersati) nesvrš. (*prez. jd.* 3. dersi) držati

I nikaj ino, nego Gozpodin Bogh Vasse Gozpozctvo vnogo letth zdravo i vesello dersi.

▫ *prasl.* *dърžati

dojti (doity) svrš. (*inf.* doity) doći

(...) *nassom uerom kerschanzkom da hochiemo doity (...)*

▫ do- + v. iti

dokončanje (dokonchanie) s. (G *jd.* dokonchanye) odluka

(...) *danasny dan na takowo dokonchanye doydose (...)*

▫ v. dokončati

duguvanje (duguvanye) s. (L *jd.* duguvanyu) dugovanje

(...) *y kakoti iur u uszem nassem duguvanyu zagubleny.*

▫ dug ← *prasl.* *dьlgъ ← *got.* dulgs

dukat *m.* (A *jd.* dukat, G *jd.* dukata) povijesna novčana jedinica

(...) *y bar neka mu bude poltret dukat z onu poloviczu dukata Martinschine.*

▫ *srlat.* Ducatus

duša (dusa) *ž.* (A *jd.* dusu)

(...) *Vassem Gozpocztvu vech za Bogha i za dusu (...)*

▫ *prasl.* i *stsl.* duša ← *duxja

dužen (dusan/dusen) *prid.* (N *jd. m.* dusan, N *mn. m.* dusni, G *mn. m.* dusnih) dužan

(...) *ponizno molimo, da z nass opade, koyum nezmo billy nigdar dusni (...)*

▫ dug ← *prasl.* *dьlgъ ← *got.* dulgs

F

fratar *m.* (G *jd.* fratra, I *jd.* fratrom)

(...) *nassega zemalszkoga i Poglaunika uszega Reda Fratra Janussa Zaicha (...)*

▫ *tal.* ← *frate:* brat, *fratar* ← *lat.* brat

G

glava *ž.* (G *jd.* glave)

(...) *yezmo sze zauezaly obehinzkym zakonom, od glave do glave pod uszek nasz y nasse decze y oduetka (...)*

▫ *prasl.* *golva

gospoda (gozpoda) *ž. zb* (L *mn.* gozpodi)

(...) i za nye dughowati pri zwoyoy gozpodi (...)

▫ v. gospodin

gospodar (gozspodar) *m.* (N *mn.* gozspodari)

(...) uszy kmety y gozspodari, maly y ueliki (...)

▫ v. gospodin

gospodcki (gozspoczki) *prid.* (G *jd.* ž. gozspoczke) gospodski

(...) polegh gozspoczke zapovedi, da bi imali leksu peneznu plachyu plachati

▫ v. gospodin

gospodin (gozpodyn/gozpodin) *m.* (N *jd.* gospodin, A *jd.* gospodyna/gozpodina)

(...) na naprosnyu wzmosne gospode gozpodyna Erdody Thomasa (...)

▫ prasl. *gospodinb

grad *m.* (L *jd.* gradw)

A to zw by zw byly w gradw Ozlyw zadersany (...)

▫ prasl. *gordъ: ograđeno mjesto, naselje (rus. górod, polj. gród), lit. gardas: vrt ← ie.

*ghordho- (skr. grhas: kuća, engl. garden: vrt)

H

hčer (kcher) *ž.* (N *jd.* kcher) kčer

I kako ye wzel gozpon Orehoczy Ferenz gozpw Margarethw kcher thoga gore rechenoga gozpona (...)

▫ prasl. *dъkt'i

hotenje (hotenie/hoteny) *s.* (G *mn.* hotenia) htijenje

(...) Gospodina Generalisssa usze nasse obchine volie y hotenia (...)

▫ v. hoteti

hoteti nesvrš. (*pril. sad. hotevchi, prez. jd. 3. hote, prez. mn. 1. hochemo*) htjeti

(...) *y potle hochemo onu uernoszt, y prigledbu ymati.*

▫ *prasl. i stsl. xotěti*

hvala (huala) ž. (N *jd. huala*)

Ale pak huala Goz. Boghu po velike szkerby y paszke (...)

▫ *prasl. i stsl. xvala*

I

imati nesvrš. (*prez. mn. 3. ymayu, inf. ymati*)

(...) *y spana nassega Mihaila Gallichia y Mikulu Zuonaricha, da ony ymayu zeuszu oblasztii gore rechene plache (...)*

▫ *prasl. *iměti ≈ *jěti: uzeti*

ime s. (I *jd. imenom*)

(...) *po imenom yaz Mihaly Horvath aliter Gallich (...)*

▫ *prasl. *(j)ьmę*

imenuvati (imenovati) *dv. (prid. trp. G jd. m. imenovanoga) imenovati*

(...) *y uze opchyne gore imenovanoga dersanya Senkovczkoga.*

▫ v. ime

izebrati svrš. (*inf. izabrati*) izabrati

(...) *da ony ymayu zeuszu oblasztii gore rechene plache uszakeyachki izabrati (...)*

▫ *iz- + prasl. i stsl. bratrъ*

K

kanonik *m.* (N *mn.* kanoniki) *kat.* u Katoličkoj crkvi, viši svećenik dužnostima vezan uz Kaptol

(...) *da bi nam ih ne bil pokoini gozpodin Stephan Medak i Martin Bussanich, kanoniki i brattia Gozpocztva Vassegha (...)*

▫ *njem.* Kanoniker ← *lat.* canonicus

kaštel (kastel) *m.* (L *mn.* kasteli [T]) izdvojeni, utvrđeni dio grada

(...) *te takou vu vszih mesztah Stayerszke prouinciae y orszaga, vu varassi, vu kasteli (...)* [T]

▫ *njem.* Kachel ← *tal.* castello ← *lat.* castellum

kaštiga (kastiga) *ž.* (A *jd.* kastigw, I *jd.* kastigum) kazna

(...) *y mogel velikim birsagom y kastigum kastigati (...)*

▫ *mlet.* castigo, *tal.* castigare: ukoriti

kaštigati (kastigati) *nesvrš.* (*inf.* kastigati/kastyghaty) kazniti

(...) *y kastigum kastigati pravednim zakonom.*

▫ *v.* kaštiga

kip (kip) *m.* (L *jd.* kipu) lik, oblik

(...) *Juricza Kuzmych, uu kipu y od zstrane zwoye y uze opchyne (...)*

sttur. (? *avar.*) kip

kmet *m.* (N *mn.* kmety)

My wbogy kmety gozpode Fratrou zuetoga reda Remeczskog (...)

▫ *prasl.* *къметь (*rus.* kmet': ratnik, *polj.* kmieć: seljak) ← *lat.* comes (G *comitis*): pratilac

knez *m.* (N *jd.* knez, D *jd.* knezu)

Opeth wunka izlawchy ily izgowaraywchy knez Gaspar Barylowych (...)

▫ prasl. *кѣнѣдзь (rus. knjaz', polj. książdz) ← got. *kuningaz: vladar ≈ njem. König: kralj

kralj (kral) *m.* (G *jd.* kralia, N *mn.* krali)

(...) vu keh zu nas pervi dobrogha spomenutia poglavniki i krali Ugerzki za poleschiczu nihoveh dus (...)

prasl. *korljъ

L

leto (letto) *s.* (G *jd.* leta, A *jd.* leto) godina

(...) ymali plachati yedan dukat na leto (...)

▫ *prasl. i stsl.* lěto: godina

list (liszt/lizt) *m.* (N *jd.* lizt, G *jd.* lizsta, I *jd.* liztom)

(...) ovim nasim otvorenim liztom (...)

▫ *prasl. i stsl.* Listъ

LJ

ljudi (ludi) (N *mn.* ludi)

Pri kojoy pogodbi bihu poglaviti i plemeniti na to oproseni doli zvoim rukami podpizani ludi, ki takai zvoje pechati oude pritiznuse.

▫ *prasl.* *ljudъ

ljucki (liuczky) *prid.* (I *jd. m.* liuczky) ljudski

(...) y takaisse ochiuesztno znanye orzsaske praude, y zakonu liuckym kmetom.

▫ *v.* ljudi

M

meša (messa) ž. (L *jd.* messe) misa

(...) *da ze yma poztauitinu Lepoglaue na male messe dan.*

▫ *lat.* missa: poslana (žrtva Bogu) ← missus: poslan ← mittere: poslati

mesto (meszto) s. (L *jd.* meszte) mjesto

(...) *bili bi ymali zlusiti aly tamo na meszte, aly drugde na dalsy meszte (...)*

▫ *prasl.* *město

mišoča (miloscha) ž. (G *jd.* milosche) milost

(...) *polegh kotere milosche y dobrogha odluchka (...)*

▫ *prasl.* *milostъ

mir m. (L *jd.* miru)

(...) *oszlobogeny u dobrom miru y pravicze (...)*

▫ *prasl.* *mirъ

moči (mochi) *nesvrš.* (*prez. jd.* 3. more, *prid. rad. jd. m.* mogel) moći

(...) *i zvedochtvom mejaskim more pozvedochiti (...)*

▫ moč - ▫ *prasl.* motjъ

moliti *nesvrš.* (*pril. sad.* molechi, *inf.* moliti/molity, *prez. mn.* 1. molimo)

(...) *Vasse Gozpoczтво prozimo y molimo za volyu Boyziu (...)*

▫ *prasl.* *modliti

morati *nesvrš.* (*prez. mn.* 1. moramo)

(...) *ar je vzegdar visse od duplicze moramo plachati, neg bi od pravicze (...)*

▫ *slov.* morati ← moć, moći (osnova tvorena od 3. l. *jd.* more ← može)

mučnik (muchenik) m. (G *jd.* muchenika)

I tha yzthy litzh pizan y potuergen be na dan Zuetoga Girugia muchenika (...)

▫ muka ← *prasl.* *mōka

N

nositi (noziti) *nesvrš.* (*prid. rad. mn. m.* nozili)

(...) *od zeh dob lizta nebudu recheni kmeti nozili po dva zkupa (...)*

▫ *prasl.* *nositi, iterativ od *nesti

novec (novacz) *m.* (*A jd.* novacz) novac

(...) *ali oglusen birsaga poleg orzaskoga obichaja vzeti novacz (...)*

▫ nov ← od starijega *novi pjenez, gdje je pjenez: novac

O

občina (obchina) *ž.* (*N jd.* opchina, *G jd.* obchine) općina

Ali szmo se namolili da od usze obchine 26 ovacz izebrani damo.

▫ *prasl.* *obъtjъ

občinski (obchinszki) *prid.* (*I jd. m.* obchinszkym/obchinszkim) općinski

(...) *iuednum uoliu y tonachem nassim obchinszkym, ieszu nas preobrali (...)*

▫ *v.* občina

običaj (obichay/obichaj) *m.* (*N jd.* obichay, *G jd.* obichaja)

(...) *y kako okol nasz drughe Gozspode kmetov obichay yeszt (...)*

▫ od starijega *obvičaj ← o (b)- + vičan ← *prasl.* *vyčьnъ ≈ navika, *v.* učiti

oblast (oblazth/oblazt) *ž.* (*A jd.* oblazth, *I jd.* oblaztiom) ovlast

(...) *dajemo oblazth patru Prioru Zvetchkomu zadasniemu (...)*

▫ *prasl.* *obolstь ← obvolstь ← o (b) + vladati, vlast

obnašati (obnasati) *nesvrš.* (*inf.* obnasati)

(...) i imaju zwoy pozal i dwoghovanye obnasati i za nye dughowati (...)

o (b)- + v. nositi

oktober (october) *m.* (*G jd.*) deseti mjesec u godini, listopad

(...) na dan 23. mizecza octobra leta gozpodinova 1649. v Lipoj glavi pred gozpodinom Patrom PaulomIvanovichem (...)

✧ *lat.* october ≈ octo: osam

orsag *m.* (*L jd.* orsagu) zemlja, država

(...) mi ziromahi imali zmo ie, kako vu orsagu jedni po jednom purgari (...)

▫ *mađ.* Ország

orsački (orzaski) *prid.* (*G jd. m.* orzaskoga) državni

(...) ali oglusen birsaga poleg orzaskoga obichaja vzeti novacz dvajzeti i pet i da zapuschenu tlaku nadomezti.

v. orsag

ovca (ovcza) *ž.* (*G mn.* ovacz)

Ali szmo se namolili da od usze obchine 26 ovacz izebrani damo (...)

✧ *prasl.* i *stsl.* овѣца (*rus.* ovčá, *polj.* owca), *lit.* avis ← *ie.* *h3ewis (*lat.* ovis, *grč.* óis)

ostaviti *svrš.* (*pril. pr.* ostavivsi)

(...) nego lisztor hotevchi nas prez pravicz ostavivsi, tho inemi novschina i nigdar navadnemi zlusbami terti.

▫ o (b)- + stav ← *prasl.* *stavь v. stati

P

pagadur *m.* (D *mn.* pagadurom) blagajnik

(...) mi iu hochemo pokorno pagadurom orzachkim polagh czedul orzachkih robovlasnikov odbavljati (...)

▫ *tal.* paga

paska (paszka) *ž.* (G *jd.* paszke, A *jd.* paszku) nadzor

Zvan toga kako szmo goder pervo na vinograd y na vinsky dohodak verno paszku y prigledbu ymali (...)

▫ paziti ← samo južnoslavenski (*stsl.* paziti, *bug.* pazja)

pečat (pechat) *ž.* (A *jd.* pechat, A *mn.* pechati)

(...) onogha i zadasniegha vremena pod pechat kaptolomzku (...)

▫ *prasl.* *pečat- ← ? peći

penez *m.* (G *mn.* penez, I *mn.* penezmy) novac

(...) tako bi prez penez aly z penezmy imaiu szamy oni poruky tada iszta na dua tyedna u Lepuglavu doyti (...)

▫ *stvnjem.* pfenning: novčić

plača (placha) *ž.* (A *jd.* plachu, G *jd.* plache) plaća

A za tu plachu y toga dokonianya nassega yezmo sze zauezaly obehinzkym zakonom (...)

▫ *v.* platiti

plačati (plachati) *nesvrš.* (*inf.* plachati) plaćati

(...) ar je vzegdar visse od duplicze moramo plachati (...)

▫ *v.* platiti

platiti *svrš.* (*inf.* platity/platiti)

A ki bi tko nehotel platiti do seszti dan da yma u Lepuglauu kako neveran y nepokoran doiti.

▫ *prasl.* *platiti

pogodba ž. (N *jd.* pogodba, D *jd.* pogodbe)

(...) i med plemenyty m Gasparom Barylowychem, by takowa pogodba (...)

▫ v. pogoditi

pokornost (pokornoszt) ž. (A *jd.* pokornoszt)

(...) da bi zte Vasse Gozpoczstvo od naz na dobro vzelli pokornoszt nassu i ono sto zmo (...)

▫ pokoriti ← *prasl.* *pokoriti

polovica (polovicza) ž. (A *jd.* poloviczu)

(...) y bar neka mu bude poltret dukat z onu poloviczu dukata Martinschine.

▫ pola ← *prasl.* *polъ

pomoči (pomochi) *svrš.* (*inf.* pomochi) pomoći

(...) tako onda recheni Senkouschaki budu dusni vise pomochi koliko godar bude potribno (...)

▫ po- + v. moč

pomočnik (pomochnik) *m.* (D *mn.* pomochnikom) pomoćnik

(...) bude dusan takovim natlachnim tesakom i pomochnikom dobru hranu davati.

▫ v. pomoči

poruk *m.* (N *mn.* poruky) jamac

(...) i szamy ony poruky doklam dvanaiszte dukat ne plate.

▫ po- + v. ruka

poslati (poszlati/poszlaty) *svrš.* (*inf.* poszlati/poszlaty)

(...) y na dan osztauleny Zuetoga Martina u Lepuglavu poszlaty aly prineszty.

▫ po- + *prasl.* *sъlati ≈ *got.* saljan: prinijeti

posvedočiti (pozvedochiti) *svrš.* (*inf.* pozvedochiti) posvjedočiti

(...) *i zvedochtvo^m mejaskim more pozvedochiti (...)*

▫ po- + *prasl.* *věščь: mudar ← *woydyo- ≈ v. videti

povedati (powedati) *nesvrš.* (*prid. rad. mn. m.* powedali) reći

(...) *po dezeth y po pethadezthe da zw powedali da zw kmethy familiae Alapiane.*

▫ povest ← po- + *prasl. i stsl.* věšť

pravda ž. (G *jd.* pravde/praude, I *jd.* pravdom)

(...) *po orszaske pravde y pravicze oszlobogeny u dobrom miru y pravicze.*

▫ prav ← *prasl. i stsl.* правъ

pravica (pravicza) ž. (G *jd.* pravicze, A *jd.* praviczu, L *jd.* pravicze, L *mn.* praviczah) pravilo, zakon

(...) *nego peruo nam ye bilo dopuscheno odzlusauaty polegh thoga Zslouenszkoga orszaga zakona y pravicze (...)*

▫ prav ← *prasl. i stsl.* правъ

purgar *m.* (N *mn.* purgari) građanin

(...) *Males annorum 28 examinus et adjuratus atestatus est da zw byli wzegdar kmeti nye purgari.*

▫ *njem.* Burger

R

razdeliti *svrš.* (*inf.* razdeliti, *prid. rad. mn. m.* razdelili) razdijeliti

(...) *potlem zw ye na troye razdelili yedny zw zlusyli gozpye Alapy Barbare (...)*

▫ raz- + *prasl.* *děľь ≈ *njem.* teilen: dijeliti

reći (rechi) *svrš.* (*prid. trp.* N *jd.* ž. rechena, G *jd.* *m.* rechenoga, L *jd.* *m.* rechenomu, N *mn.* *m.* recheni, D *mn. m.* rechenim) reći

Zato se ponizno molimo Vassem Gospocztvu vzi obchinzkim jedinim zakonom rechena opchina (...)

▫ reč - ▫ *prasl.* i *stsl.* řečь

red *m.* (D *jd.* redu, I *jd.* redom)

(...) nasz uernoszt y pokornoszt Gozspode nasse Zvetomu Redu (...)

▫ *prasl.* i *stsl.* *ręдь

ruka *ž.* (L *mn.* rukah, I *jd.* rukom, I *mn.* rukami)

(...) kotereh pravicz dobro davneh i zada sse zadersi pri naseh rukah sto zse Posavczeh dostoji, a sto se naz dostoji (...)

▫ *prasl.* i *stsl.* rōka

S

sekristija *ž.* (L *jd.* sekristije) sakristija

(...) imajuchi ie vu sekristije Svetogha Stephana kralia (...)

srlat. sacristia ≈ sacrista: čuvar svetih stvari ≈ sacer: svet

septembris *m.* (G *jd.* septembris) deveti mjesec u godini; rujan

Die secundo septembris doydozmo w Kuscherovacw w Krysevechkw graczkmu megu (...)

lat. september ≈ septem: sedam (po starijem rimskom kalendaru sedmi mjesec)

sloboda (zsloboda/zloboda) *ž.* (A *jd.* zslobodu, L *mn.* zlobodah/slobodah)

(...) ymali szmo lisztor od Milosztione nasse Gozspode tha nas pochinek y zahualnu zslobodu, sto szmo (...)

▫ *prasl.* i *stsl.* svoboda ? ≈ svoj

služba (zslusba/zlusba) *ž.* (A *jd.* zlusbu, L *jd.* zslusbe, I *jd.* zlusbom, I *mn.* zlusbami)

(...) kmetov obichay jeszt, u zslusbe y u plache (...)

▫ prasl. i stsl. sluga (rus. slugá, polj. sługa), lit. dijal. slaugyti: pomagati

služiti (zlusiti) *nesvrš.* (*inf.* zlusiti)

(...) *bili bi ymali zlusiti aly tamo na meszte, aly drugde na dalsy meste (...)*

▫ prasl. i stsl. sluga (rus. slugá, polj. sługa), lit. dijal. slaugyti: pomagati

spomenuti (zpomenuti) *svrš.* (*prid. trp.* N *jd. m.* szpomenuti, D *jd. m.* spomenutomu)

(...) *nihouu ztanovitu supliku zpomenutomu Patru Generalisu (...)*

▫ spomenek ▫ s (a)- + *srp.* ≈ *prasl. i stsl.* měniti: smatrati ≈ *njem.* meinen: misliti

stati (sztati) *svrš.* (*pril. sad.* ztoyechi)

My wbogy kmety gozpode Fratrou reda Remeczkoq uu Senkouchih ztoyechi, po imenom Yaz Mihaly (...)

▫ *prasl. i stsl.* stati

sudac (zudacz) *m.* (N *jd.* zudacz, G *jd.* zudcza)

A potomtoga ky gode bude span aly zudacz yosche (...)

▫ prasl. i stsl. sŏdъ (rus. sud, polj. sąd) ← ie. *k'om-dh1o- (stir. cond: um)

svet (zwet) *prid.* (G *jd. m.* zwetogha, D *jd.* zvetomu)

Na dan zwetogha Ivanna Kerztythelya w gradu Ozlyw (...)

▫ *prasl.* *svęťъ ≈ *avest.* spanta

svetek (zvetek) *m.* (G *mn.* zvetkov) blagdan

(...) *ze zapovi od nihoue zemalzke gozpode, ne zmiraljuchi van niednih ni velihih zvetkov.*

▫ *v.* svet

T

terminus *m.* (A *jd.* terminus) termin

Periu ie za tho terminus polasen na Malu messu a drugy na Miholy.

▫ *lat.* terminus: svršetak, kraj $\simeq$ terminalis: krajnji

tjeden (tiedan/tyedan) *m.* (G *jd.* tyedna, A *jd.* tiedan) tjedan

Pak ako bi na ou dan ali na dua tyedna pervo aly potlam ne poszlati (...)

▫ *prasl.* *těďьнь (polj. tydzień) $\simeq$ v. dan

V

včiniti (uchiniti) *svrš.* (*inf.* uchiniti, *pres.* *jd.* 3. uchini, *prid.* *trp.* N *jd.* ž. uchiniena) učiniti

(...) ako Vasse Gozpocztvo z namy uchini thu miloschu (...)

▫ v- + v. čin, činiti

vdova *ž.* (N *jd.* vdova) udovica

(...) Kate vdova Idem (...)

▫ *prasl.* *vьdova

vera (uera) *ž.* (N *jd.* vera, G *jd.* vere/uere) vjera

(...) tako mene Bogh pomozi y moia vera kerschyanszka.

prasl. i *stsl.* věra (rus. véra, polj. wiara) ← *ie.* *weh1ro- (*lat.* verus: istinit, *stir.* fír: istina)

vernost (uernoszt) *ž.* (N *jd.* uernoszt) vjernost

(...) y potle hochemo onu uernoszt, y prigledbu ymati.

▫ vera ← *prasl.* i *stsl.* věra

vikar (vikarius) *m.* (D *jd.* vikariusu, I *jd.* vikariusem) namjesnik

Zatho dokonchasma y uumolismo ze Gozponu Vikariusu gore imenovanomu (...)

▫ lat. vicarius: namjesnik, zamjenik $\simeq$ vicus: selo

vino (vyno) s. (A jd. vyno)

I da zmo dwsny domachy gozpoczky vynograd tesati verno i ono vyno sto na nym prirody i oztallo (...)

▫ prasl. i stsl. vino $\leftarrow$ germ. $\leftarrow$ lat. Vinum

vinograd m. (A jd. vinograd)

(...) sto szmo lisztor yedan vinograd zega leta tlake y dela odbauliali (...)

✧ v. vino + v. grad

vinski (vinsky) prid. (A jd. m. vinsky)

(...) pervo na vinograd y na vinsky dohodak (...)

▫ v. vino

volja (volia/volya) ž. (A jd. voliu/volyu)

(...) prozimo y molimo Vasse Gozpoczstvo za Bozyu voliu (...)

▫ prasl. i stsl. volja

vreme (ureme) s. (A jd. ureme, G jd. vremena) vrijeme

(...) onogha i zadasniegha vremena pod pechat kaptolomzku (...)

▫ prasl. *vertmę $\simeq$ virtjeti

vzeti (vzeti) svrš. (inf. vzeti) uzeti

(...) ali oglusen birsaga poleg orzaskoga obichaja vzeti novacz (...)

▫ prasl. *vъzęti $\simeq$ vz- + v. imati

Z

zakon m. (G *jd.* zakona, I *jd.* zakonom)

(...) *othe pri nimy stati dobrowolnym zakonom (...)*

▫ prasl. i stsl. zakonъ (rus. zakón, polj. zakon) ≈ v. konac2

zapoved ž. (N *jd.* zapoved, G *jd.* zapovedi, I *jd.* zapovedyum) zapovijed

Mi zauszum nassu obchinu razumeusi thu uoliu y zapoved Gozpodina Generalissa (...)

▫ za- + po- + v. vest

zemlja (zemlya) ž. (D *jd.* zemlye)

(...) *budemo ze krepilly na Vasseg Gozpocztva zemlye (...)*

▫ prasl. *zemja

zlat prid. (G *mn. m.* zlatih) zlatan

(...) *a vzim Senkouchakom zkupa, pod birsagom zlatih dukath zto (...)*

▫ v. zlato ▫ prasl. *zolto

▫ prasl. *zemja

znanje (znanye) s. (A *jd.* znanye)

(...) *nit protiuiti Gozpocke uolie y pravizce y takaisse ochiuesztno znanye orzsaske praude (...)*

▫ v. znati

znati svrš. (*pril. sad.* znaiuchi)

Znaiuchi tho da y do te dobe zmali szmo lisztor (...)

▫ prasl. i stsl. znati

3. Jezična analiza

U daljnjem će tekstu biti prikazana jezična analiza tekstova vezanih uz seljačke bune u Hrvatskoj u 17. stoljeću. Fonološki dio analize pokazat će sustav samoglasnika i suglasnika te pojedine glasovne fenomene kajkavskoga leksičkog korpusa. Morfološki će dio pokazati primjere deklinacije imenica i pridjeva, posebnosti zamjenica te svojstva glagola u potvrđenim glagolskim vremenima i načinima. U sintaktičkom će dijelu biti prikazani elementi i svojstva rečenične strukture. U leksikološkom će se dijelu obraditi odnos sinonimije unutar kajkavskoga narječja i utjecaj stranih jezika. U poglavlju pravopisa i grafije analizirat će se način korištenja pravopisnih znakova, grafijska rješenja za bilježenje pojedinih glasova te uporaba velikoga i maloga slova.

3.1. Fonologija

3.1.2. Samoglasnici

Refleks poluglasa

Na mjestu nekadašnjega poluglasa nalazimo glas *e* koji se izgovara kao zatvoreno *e*. Izgovor odgovara glasu između *e* i *i* (*tjeden, svetec*), a može se naći i glas *a* (*dan*). Pretpostavlja se da je fonem *a*, budući da je rjeđi, nastao intervencijom prepisivača koji će u pravne tekstove unositi nekajkavske osobitosti, ali isto tako i pravi kajkavci imaju *a* u ponekom primjeru. Neke riječi imaju više inačica, u tekstu je vidljivo variranje između *e* i *i* (*vera/vira, zapoved/zapovid, rech/rich*), kao i između *a* i *e* (*parva/peva*). U primjeru *crkva* refleks poluglasa postao je fonem *i* (*cirkva*), što nije uobičajeno za kajkavsko govorno područje. Ta se pojava može objasniti utjecajem čakavskoga narječja.

Refleks jata

Jat se reflektira uvijek ekavski, bez obzira nalazi li se u korijenu, prefiksu ili sufiksu. Nekadašnji *jat* daje većinom kao rezultat fonem *e* (*delati, delo, mesto, leto, posvedochi, rechi, svedochanstvo, szveta, vera, vreme, živeti*). Stari kajkavski pisci nisu u pismu označavali

različite fonetske realizacije glasova u pojedinim govorima, pa su taj glas označavali slovom *e*; rijetko je koji pravni pisac kadšto označavao diftonški izgovor zatvorenoga *e* dvoslovom *ie*. Refleks *jata* kao *ie* nije štokavska pojava. Utjecaj čakavskoga narječja vidljiv je u primjerima s ikavskim refleksom *jata*: *zapovid*, *potribnost*, *rich*, *vira*. Jedan je primjer zabilježen s jekavskim refleksom *jata*: *tjedna*.

Refleks *ę* i *ø*

Refleks prednjojezičnoga samoglasnika *ę* odrazio se kao glas *e* (*imena*, *peneze*, *svetoga*, *vreme*).

Refleks stražnjojezičnoga nazalnog samoglasnika *ø* u većini se primjera odrazio kao glas *u* (*rukam*, *suditi*, *muchenika*).

Slogotvorno *l* i slogotvorno *r*

Slogotvorno *l* izjednačilo se s refleksom *ø* koje se odrazilo u glas *u* (*budu*, *dusen*, *ruke*, *zemlju*).

Slogotvorno *r* u svim se slučajevima bilježi kao *er* (*deržati*, *najpervi*, *pervi*, *terpeti*, *terti*). Pisanje samoglasnika ispred *r* preuzeto je iz štokavskoga i čakavskoga narječja, ali moguće i iz stranih jezika (latinski, talijanski, njemački), koji u svojoj strukturi nemaju slogotvorno *r*.²

Gubljenje samoglasnika

Gubljenje samoglasnika provedeno je u početnome slogu (*zderžati*), u srednjem slogu (*njegovomu*) i u završnom slogu (*kak*, *ovak*).

---

² Šojat 2009:14.

Stezanje samoglasnika

Stezanje samoglasnika zastupljeno je u oblicima upitno-odnosnih i posvojnih zamjenica, npr. *ki, kih*.

Promjena *o > u*

Nekoliko je primjera u kojima je potvrđena promjena samoglasnika *o > u* (*dugovanje, imenuvanoga, poštuvani*)

Rjeđa je promjena samoglasnika *o > uo*.

3.1.3. Suglasnici

Refleks praslavenskih glasova **t'* i **d'*

Refleks glasa **t'* potvrđen je kao *č* (*budućemu, hoće, občina, obećanju, plaća*) i kao *t* (*iti*).

Refleks glasa **d'* u ovom je tekstu potvrđen kao *j* (*meja*) iako je od 17. stoljeća *đ* češće i uobičajenije. Jedno od tipičnih obilježja kajkavskoga hrvatskoga književnog jezika jest i čuvanje sekundarnih skupova nastalih gubljenjem poluvokala bez provođenja glasovnih promjena kao što su jotacija ili jednačenja po mjestu tvorbe.³

Palatalizacija

Palatalizacija je dosljedno provedena (*božjim, dužan, mučenika*).

Sibilarizacija

Sibilarizacija se u kajkavskome narječju uglavnom ne provodi (*slugi, orsagih*).

---

³ Štebih Golub 2013: 237.

Jotacija

Jotacija nije dosljedno provedena. Provedena u primjeru *mišoče*, a neprovedena u primjeru *bratja*.

Suglasnici l i v

Suglasnik *l* čuva se na kraju glagolskih pridjeva radnih jednine muškoga roda (*mogel, bil*). U velikoj većini kajkavskih idioma finalno *l* se čuva, odnosno nije došlo do njegove vokalizacije kao primjerice u većini štokavskih idioma.

Suglasnik *v* javlja se na mjestu predmetaka **vb-* / **vbz-* / **u-* (*vdova*).

Rotacizam

Rotacizam se javlja često i dosljedno (*more, nigdar*).

Depalatalizacija

Depalatalizacija nije provedena (*dobrovolno, ludmi, zemalzke*).

Razjednačavanje suglasnika

Razjednačavanje suglasnika u suglasničkoj skupini *mn > vn* potvrđeno je u primjeru *vnogo*.

Suglasničke skupine

Od suglasničkih skupina potvrđene su *čl, šk, šp, št, vs* (*človik, teškoče, kašteli, kaštiga, vsaki, vsegdar*) Suglasničke skupine *šk* i *šp* uglavnom se nalaze u riječima romanskoga podrijetla. U skupini *vs* čuva se starije stanje, odnosno ne provodi se premetanje suglasnika.

Ostale suglasničke pojave

Od ostalih suglasničkih skupina potvrđeno je gubljenje glasa *v* u skupinama *-vl-* i *-vr-* (*oblast*), promjena *s/ds > c* (*gospocki, liucki*) te gubljenje suglasnika *j* u sekundarnom skupu nastalom vezom glasova *ž* i *j* (*božim*).

3.2. Morfologija

3.2.1. Imenice

Imenice muškoga i srednjega roda u jednini

Imenice muškoga i srednjega roda u genitivu jednine uglavnom čuvaju nastavak *-a* (*dela, glasza, lizsta, postenia, tiedna*), no sačuvan je i stariji nastavak *-e* u primjeru *funte*. Imenice muškoga roda u dativu jednine redovito imaju nastavak *-u* (*biršagu, bogu, vikariusu*). Nastavak za akuzativ za živo je *-a* (*gospodara, gospodina*), a za neživo *-ø* (*biršag, novacz, leto, terminus*). Vokativ nije zastupljen. U lokativu jednine muškoga i srednjega roda potvrđen je nastavak *-e* (*lizste, meszte*) i mlađi nastavak *-u/-uh* (*delu, gradu, kipu, miru, orsagu*). Nastavci su za instrumental jednine koji slijedi iza nepalatalnoga glasa *-om* (*biskupom, bogom, imenom, zakonom*), a iza palatalnoga glasa *-em* (*vikariusem*).

Imenice muškoga i srednjega roda u množini

Nastavak je za nominativ množine muškoga roda *-i* (*gozspodari, kanoniki, kmeti, krali*), a za srednji rod *-a* (*hotenia, imena*). Nije potvrđen nijedan oblik duge množine. U genitivu množine muškoga i srednjega roda čuvaju se nastavci *-ø / -ov / -ev / -i* (*penez, zvetkov, dukati*). U dativu su potvrđeni nastavci *-om / -em* (*Meštrom, svecem*). U akuzativu množine muškoga i srednjega roda zabilježen je nastavak *-e*, npr. *dukate, novce*. U lokativu su potvrđeni nastavci *-ah / -eh / -i* (*listeh, kasteli*). U instrumentalu najčešće je potvrđen nastavak *-mi* (*penezmi*).

Imenice ženskoga roda u jednini

Imenice ženskoga roda u genitivu jednine imaju nastavke *-e / -i* (*glave, pravde, vere, zapovedi*). U dativu imaju nastavke *-e / -i* (*obchine, pogodbi*). U akuzativu imenice imaju nastavak *-ø / -o / -u* (*pokornost, glavu, volju*). Lokativ ima nastavak *-e* (*cirkve, pravice, sekristije, službe*). Potvrđeni nastavci za instrumental jednine ženskoga roda su *-om / -um / -jum* (*pravdom, službom, kaštigum, zapovedjum*). Nastavak *-om* rijedak je slučaj u kajkavskim govorima i često se može protumačiti kao tiskarska pogreška.⁴

Imenice ženskoga roda u množini

Imenice ženskoga roda u nominativu množine uvijek imaju nastavak *-e* (*rečene*). Sve imenice u genitivu imaju potvrđen nastavak *-ø* (*dob*). Nastavak je u dativu *-am* (*pravicom*). Akuzativ ima nastavak *-i* (*pečati*). U lokativu množine ženskoga roda javlja se nastavak *-ah* (*pravicah, rukah, slobodah*). U instrumentalu množine potvrđeni su primjeri s nastavkom *-mi* (*rukami, zlusbami*).

3.2.2. Pridjevi

Jednina

Potvrđeni nastavci za pridjeve u pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi u jednini su: u genitivu muškoga roda potvrđen je nastavak *-oga* (*svetoga*), u genitivu ženskoga roda nastavak *-e* (*blažene, gospočke*), u dativu muškoga i srednjega roda *-omu* (*spomenutomu, svetomu*), a *-emu* ako nastavak dolazi iza palatala (*budućemu*), u dativu ženskoga roda preuzet je nastavak imeničke deklinacije *-e*, u akuzativu muškoga razlikuju se nastavci za neživo i živo, *-i / -oga* (*plemeniti, staroga*), za srednji je rod potvrđen nastavak za neživo *-o* (*svecko*). U lokativu muškoga i srednjega roda potvrđen je nastavak *-om* (*rečenom*). Instrumental muškoga i srednjega roda ima nastavak *-im* (*liuczkim, bosim, obćinskim*), a ženski rod *-um* (*velikum*).

---

⁴ Šojat 2009:53.

Množina

Množinski oblici pridjeva znatno su manje zastupljeni od oblika potvrđenih u jednini. Nominativ množine muškoga roda ima nastavak *-i* (*dusni*), a ženski i srednji rod nisu potvrđeni. Za genitiv i lokativ množine muškoga roda potvrđen je nastavak *-ih* (*dusnih, imenuvanih, zlatih*), u dativu muškoga roda potvrđen je nastavak *-im* (*orsačkim, rečenim*), akuzativ množine ženskoga roda ima nastavak *-e* (*rečene*), u instrumentalu muškoga roda potvrđen je nastavak *-emi* (*navadnemi*).

Stupnjevanje pridjeva

Za komparativ pridjeva i priloga tipični su nastavci *-eši* i *-ši* (*dalši*).

3.2.3. Zamjenice

Prvo lice jednine u nominativu osobne zamjenice potvrđen je u obliku *yaz*. Prvo lice množine instrumentala osobne zamjenice potvrđeno je u obliku *namy*, a treće lice množine u obliku *nimy*. Za pokazne je zamjenice karakteristično gubljenje posljednjeg glasa *j*, npr. u nominativu jednine muškoga roda u prvim dvama stupnjevima deiksije, npr. *te*. Potvrđene su odnosne zamjenice, npr. *kotera, kotere, ki*, koje su u cijeloj kajkavskoj književnosti međusobno ravnopravne i pojavljuju se istovremeno u jeziku svakoga pojedinog pisca.⁵ Povratna zamjenica *se u lokativu čuva oblik *sebe*. Posvojnost se u trećem licu u kajkavskome narječju izražavala genitivom osobnih zamjenica⁶ (*poke dobe ye nih Gozpocztvuuo po nas nekoliko krath bill pozlal*).

---

⁵ *ibid.*: 68.

⁶ *ibid.*: 68.

3.2.4. Brojevi

Glavni brojevi

Broj *jedan* potvrđen je u svim rodovima i u jednini se mijenja se kao pridjev nepalatalne osnove, npr. *yedan dukat, po jedan chlovik*. U množini može imati ulogu zamjenice *neki*.⁷ Broj *dva* mijenja se po imeničkome tipu, npr. *dua dukata, dua tyedna, dva zkupa, due lette*. Oblici broja *oba* nisu potvrđeni. Ostali se brojevi mijenjaju prema pridjevskoj sklonidbi, npr. *chetiri kmety, petih vurah, sezth tesakov*. Brojevi od *jedanaest* do *devetnaest* zablježeni su u svojim skraćenim oblicima, npr. *dvanaiszt*. Ti su kontrahirani oblici novija pojava u kajkavskome narječju, a počinju se pojavljivati u 17. stoljeću. U deseticama je potvrđen primjer starijega oblika s nastavkom *-i* (*dvajzeti i pet*) i novijega oblika bez toga nastavka (*petdeszet*). Broj *sto* također je potvrđen u novijem obliku, a broj *tisuću* u kajkavskome se narječju naziva hungarizmom *jezero* (*yezzero vitezow*).

Redni brojevi

Redni se brojevi sklanjaju po pridjevskoj sklonidbi, npr. *pervih, seszti*. Potvrđeni su i primjeri oblika *jednoch, drugoch* i *tretich* koji služe pri nabrananju redoslijeda.⁸ U svim je tekstovima potvrđen prilog *najpervo*, koji je nastao spajanjem čestice za superlativ *naj-* i rednoga broja *pervo*, u značenju *najprije* (*najpervo zmisliussi*).

3.2.5. Glagoli

Prezent

Prezentski oblik uvelike prevladava u trećem licu. Zastupljena je i jednina (*dersi, hote, pogodi, uchini*) i množina (*imaju, imenuju*). Prvo se lice javlja isključivo u množini (*hočemo, deržimo*). Ne postoji izravno obraćanje čitateljima, pa drugo lice prezenta nije zastupljeno. Negacija *ne* ispred prezentskoga oblika glagola *biti* koja tvori njegov niječni oblik zadržava

---

⁷ *ibid.*: 63.

⁸ *ibid.*: 65.

stariji oblik *ni* (*nismo*, *nisu*). Svršeni oblik prezenta glagola *biti* potvrđen je u punim oblicima (*bude*, *буду*), što je također odraz starijega stanja.

Infinitiv

Kajkavsko je narječje karakteristično po zadržavanju razlike između infinitiva i supina u pojedinim govorima, ali u obrađenom tekstu potvrdu za supin ne pronalazimo.

Aorist, imperfekt

Kao i u prethodnom stoljeću, u 17. stoljeću očuvali su se aorist i imperfekt, no ne nalazimo ih u svim vrstama tekstova ni u svih pisaca.⁹ Aorist se počeo gubiti krajem 16. i početkom 17. stoljeća¹⁰, stoga je njegova zastupljenost u analiziranim tekstovima minimalna. Najčešći je glagol u aoristu *biti* (*da bi imali leksu peneznu plachyu plachati; pri kojoj pogodbi bihu poglaviti i plemeniti na to oproseni*).

Glagolski prilog prošli i glagolski prilog sadašnji

Potvrđeni oblici glagolskoga priloga prošlog imaju nastavak *-vši* (*ostavivši*). Glagolski prilog sadašnji ima nastavak *-či* i vidimo ga primjerima *moleči* i *stoječi*.

Futur prvi

Ovaj je oblik futura u kajkavsko narječje preuzet iz čakavskoga i štokavskoga narječja.¹¹ Tvoriti se od prezenta glagola *hoteti* i infinitiva, npr. *dobra i miloztivna odlucka hochemo ze od Vassega Gozpocztva nadeiati*.

---

⁹ Štebih Golub 2013:241.

¹⁰ Šojat 2009:64.

¹¹ *ibid.*: 81.

Futur drugi

Futur drugi potvrđen je isključivo u neskraćenim oblicima, npr. *koy ne bude mogell terpithy novine y teskoch, ako nassa decha budu besala iz Vasseg Gozpoczta.*

Kondicional prvi

Kondicional prvi kao pogodbeni način znatno je zastupljen u tekstu. Mnoge rečenice započinju ustaljenom formom *ako bi*, npr. *zvan toga ako bi sto nozili sto ne bi mogal jedan; ako ne bi bili zadozta gori zpomenuti dusni.*

Imperativ

Imperativ je potvrđen u dva načina tvorbe: pomoću veznika *da* i *prezenta* i pomoću prezenta glagola *imati* i infinitiva, npr. *da z pravdom mogu one zapizane birsage uzimati; da ony ymayu zeuszu oblasztu gore rechene plache uszakeyachki izabrati.*

3.3. Sintaksa

Položaj niječne čestice *ne*

Položaj odgovara pravilu prema kojemu zanaglasnica *li* dolazi na prvo mjesto, glagolska na drugo, prednaglasnica *ne* na treće, a na posljednje mjesto dolazi glagolski pridjev radni, npr. *ako ly Vasse Gozpoczto neche inako negho uchiniti kako zte nakanilly.*

Od čestica se čuva *to je to* u značenju *to jest* (*a gori ztauusi onu zadasnniu vazdar unapridak ztojechu pogodbu, to je to*).

Prilozi i prijedlozi

Od priloga se izdvajaju *dozedob* (do sada), *listor* (samo, tek), *poklam* (budući da), *potlam* (poslije), *potomtoga* (poslije), *taki* (odmah). Npr. *nego lisztor hotevchi nas prez pravicz ostavivsi, tho inemi novschina i nigdar navadnemi zlusbami terti. Pak ako bi na ou dan ali na dua tyedna pervo aly potlam ne poszlati.*

Među prijedlozima s genitivom izdavaju se *poleg* (pokraj), *prez* (bez), s instrumentalom *prijedlog z/ze* (s/sa). Npr. *kako polag odluchenia prepostauanoga Patra i ob znojoi hrani pisieze ali z oubi.*

Uporaba veznika

Od veznika se izdvajaju *poredbeni kako* (kao), *uzročni ar* (jer), *pokehdob* (budući da, jer), *vremenski doklam* (dok) i *rastavni ali* (ili). Npr. *kum zmo upaly bily Gozpodinu Generalisu Ivanu Zaycu, poke dobe ye nih Gozpocztvuuopo nas nekoliko krath bill pozlal ter nezmo bily dosly.*

Majestetično mi

Majestetično *mi* potvrđeno je u više primjera: *Mi Senkouechky ubogy kmethi Fratrou Zsuetoga Reda Remeczkoa, My Fratri Pater Carol Petrarchich, My zgora recheni Patri Comessari.*

Uporaba pasiva i glagola na kraju rečenice

Utjecaj latinskoga jezika očitovao se u sintaktičkoj strukturi. To je vidljivo u primjerima gdje je pasiv ili glagolski oblik uporabljen na kraju rečenice, npr. *takovim natlachnim tesakom i pomochnikom dobru hranu davati.*

3.4. Leksikologija

3.4.1. Posuđenice

Većina potvrđenih posuđenica pripada kategoriji usvojenica jer su se po svojim gramatičkim karakteristikama prilagodile pravilima hrvatskoga jezičnog sustava i ne osjeti se njihovo strano podrijetlo. Takve su riječi primjerice *cirkva*, *vino*. U kategoriju tuđica, odnosno riječi u kojima se zbog izostanka potpune prilagodbe hrvatskome jeziku osjeti strano podrijetlo pripadaju primjerice *artikuluš*, *biršag* i *orsag*.

3.4.2. Strane riječi

Pojedine riječi, fraze i sintagme potvrđene su u svome izvornom obliku te nisu prošle nijedan stupanj prilagodbe hrvatskome jeziku. Strane riječi u analiziranim tekstovima većinom su latinskoga podrijetla, npr. *articuluss*, *terminus*.

3.4.3. Posuđenice s obzirom na podrijetlo jezika

Latinizmi

Od posuđenica u analiziranom tekstu najviše su zastupljeni latinizmi. Budući da je dugo bio službeni jezik u Hrvatskoj, kao i jezik administracije, diplomacije, znanosti i kulture u cijeloj Europi, latinski je jezik snažno utjecao ne samo na hrvatski nego na sve europske jezike. Neki od potvrđenih latinizama su: *vikarius* (*lat. vicarius*), *biskup* (*lat. episcopus*), *meša* (*lat. missa*).

Germanizmi

Posuđenice iz njemačkoga jezika druge su po zastupljenosti. S obzirom na to da je njemački jezik bio službeni jezik Austro-Ugarske Monarhije, kojoj je tijekom svoje povijesti pripadala i Hrvatska, kao i na svojedobnu provedbu germanizacije, njemački je jezik imao

golem utjecaj na hrvatski, a posebno snažno to se odrazilo na kajkavsko narječje. Pojedini germanizmi u hrvatski su jezik ušli iz starovisokonjemačkoga, npr. *pfening* (*stvnjem.* pfenning - novčić), *purgari* (*njem.* Burger - građanin).

Hungarizmi

Dugotrajna povijesna povezanost između Hrvata i Mađara očitovala se i u jeziku. Geografska blizina sjeverne Hrvatske, u kojoj je kajkavsko narječje najzastupljenije, mađarskom teritoriju rezultirala je međusobnim jezičnim utjecajem. Iako je i hrvatski jezik posudio dio svojega leksičkog inventara mađarskome jeziku, uvelike je snažniji i značajniji obrnut slučaj, pa se u analiziranim tekstovima pronalaze hungarizmi, npr. *biršag* (*mađ.* Bírśág - globa, kazna), *orsag* (*mađ.* orśzág - država, zemlja).

Talijanizmi

Iako su talijanizmi karakteristični za primorsko područje Hrvatske, poneki su, zbog utjecaja čakavskoga narječja, potvrđeni i u kajkavskim tekstovima, npr. *kaštigati* (*tal.* *castigare* – kazniti, kažnjavati), *kaštigum* (*tal.* *castigo* - kazna).

3.4.4. Kontaktni sinonimi

Sinonimi u određenome kontekstu unutar iste rečenice imaju ulogu pojačavanja značenja, a razlikuju se s obzirom na podrijetlo riječi. Mogu se sastojati od dvije strane riječi, strane i hrvatske riječi ili dvije hrvatske riječi, npr. *y nih zapovedi officialom uazdar y vekivekoma pokorny i podlosny bithy*.

3.5. Grafija i pravopis

Grafijsko stanje analiziranih tekstova poprilično je nesustavno i nedosljedno, što rezultira pojavom dvojakih rješenja, često i unutar istoga teksta. Znatan udio u takvome stanju zasigurno imaju i tiskarske i prepisivačke pogreške.

3.5.1. Grafija

Znakovi *i*, *j* i *y*

Glas *j* u kajkavskim se govorima vrlo rijetko izgovara kao konsonant, a češće kao poluvokalno *i*, stoga se u tekstovima često glas *j* bilježi samoglasnikom *i*. Vjerojatno se zbog toga u pojedinim slučajevima slogovi *ji* ili *ij* pišu znakom *i*¹², npr. *koi*, *zwoim*.

Osim dvaju spomenutih znakova, korišten je još i znak *y*. On je posvjedočen uglavnom u funkciji veznika *i*, npr. *koy ne bude mogell terpithy novine y teskoche; ako nassa decha budu besala iz Vasseg Gozpocztva zemlye y mi ziromak*. U pojedinim slučajevima glas *y* nalazi se na posljednjem mjestu određenih oblika riječi; infinitiva (*molity*, *doity*) aorista (*by*), pozitivna (*ponizny*) i u zamjenicama (*koy*, *koyum*).

Pojedine su riječi zabilježene na nekoliko načina, primjerice glagol *moliti* koji je potvrđen u oblicima *molity* i *moliti*, zamjenica *koji*, koja je potvrđena u oblicima *koi* i *koy*. Takvo variranje načina pisanja pojedinih znakova može se u većoj mjeri protumačiti onodobnim neuređenim stanjem u pravopisu i grafiji, a u manjoj mjeri prepisivačkim i tiskarskim pogreškama.

Znakovi *u* i *v*

U velikom broju kajkavskih govora *v* je poluvokalno *u* i zbog labilnosti izgovorne realizacije veoma se često gubi, posebice u intervokalnom položaju. Glas se *v* na početku riječi kadšto pisao kao dvostruko *w*, što se u golemoj većini slučajeva moralo čitati (po istom principu kao pri glasovnom paru *i-j*) kao dva *u*-znaka, dakle kao *vu*.¹³ Postoje i odudaranja od te prakse. Primjeri za ove znakove su: *Lepuglauu*, *glavu*, *napravit*, *pravicze*, *wzmosne*, *w gradw*, *uchiniti*, *uernost*.

---

¹² ibid.: 96.

¹³ ibid.: 96.-97.

Palatali *lj* i *nj*

Oznaka za palatal *lj* u tekstovima je potvrđena kao kombinacija osnovnoga nepalatalnog glasa *l* i jedne od oznaka za poluvokalno *i* (*i*, *j*, *y*). Najčešće je potvrđena kombinacija *li*, npr. *liuczky*.

Oznaka za palatal *nj* također je potvrđena kao kombinacija znaka *n* i znakova *i*, *j* ili *y*. Javlja se najčešće u osobnim zamjenicama, npr. *niegove*, *nye*, *niega*, *nyeh* te u glagolskim imenicama, npr. *hotenia*.

Afrikate *c*, *č* i *đ*

Glas *c* označavan je kombinacijom *cz*, npr. *provinczial*, *liuczky*, *Gospocztvu*, *czirkvi*, *poloviczu*, *pravicze*.

Glas *č* u svim je primjerima potvrđen kao kombinacija znakova *c* i *h* (*obchine*, *plache*, *obchinszkym*, *odluchujemo*, *buduchih*).

Glas *đ* potvrđen je kao kombinacija znakova *g* i *i* (*Giurgia*).

Spiranti *s*, *š* i *ž*

Glas *s* u gotovo svim slučajevima zabilježen je kombinacijom znakova *s* i *z*, preuzetom iz mađarskoga grafijskog sustava. Neki od primjera za to su: *dvanaiszt*, *zsella*, *szada*, *prineszty*, *paszke*, *poszlati*, *poruchansztvo*, *szebe*. Slijed *sz* poslužio je kao oznaka za glas *š* u riječima *kastigum* i *kastigati* (*kaštigum* i *kaštigati*).

Glas *š* potvrđen je znakovnim slijedom *ss*, npr. *nassom*, *odvisse*, *Miklossem*, *milosztiunessim*, a usporedno s time uočava se i znak *s*, npr. *birsag*, *leksu*, *seszti*, *kastigu*, *zadasnie*.

Glas *ž* se uvijek bilježi znakom *s*, npr. *dersi*, *dusni*, *zlusiti*. Kako se ponekad glasom *s* bilježi i glas *š*, lako može doći do zabune.

Glasovi g i t

Glasovi *g i t* nasumično se u pojedinim slučajevima bilježe grafemskim skupinama *gh* (*birsagh, polegh, kojegha, drugogha, zvogha*) i *th* (*delathy, derzithe, letth*).

3.5.2. Pravopis

Rečenični znakovi

Jedini rečenični znakovi koji su potvrđeni u tekstovima su zarez, koji služi u suprotnim rečenicama, umetnutim rečenicama i u nabranju, te točka, koja dolazi na kraju rečenice. Crtica, upitnik, navodnici, usklik i akcenatski znakovi tipični su u kajkavskome hrvatskome književnom jeziku, ali u ovom tekstu nisu potvrđeni.

Spajanje riječi

U kajkavskom jeziku prisutna je sustavnost što se tiče pisanja sastavljenoga i rastavljenoga pisanja riječi. Enklitike se pišu zajedno s naglašenom riječi, npr. *akobisze, terbisze*. Većina prijedloga i negacija *ne* također se pišu zajedno s glagolom koji slijedi, npr. *knim, nehotel, nebil, nemore*.

Veliko slovo

Pisanje velikoga slova, osim na početku rečenice i u vlastitim imenicama, nije dosljedno. Pod utjecajem njemačkoga jezika i pravopisa pojedine imenice pišu se velikim slovom, ali o tome ne postoji strogo pravilo. Uporaba velikoga i maloga slova vrlo je nesustavna u 17. stoljeću. Uz vlastita se imena velikim slovom pišu i titule, atributi pojedinih svetaca, geografski nazivi i imena administrativnih jedinica, ali za pojedine je riječi teško odrediti zašto se pišu velikim početnim slovom, npr. *My ubogy kmety gozpode Zwetogha reda fratarskoga od Remeth.../ Poglounika uszega Reda Fratra Janusa Zaicha Generalissa...*

4. Analiza prezimena

Hrvati su među prvim slavenskim narodima koji su dobili prezimena. U Hrvatskoj se prezimena službeno javljaju tek nakon Tridentskog koncila u 16. stoljeću. Prezimena su se formirala kroz stoljeća i kontinuitet je teško pratiti jer je proces bio dugotrajan i neravnomjeran. Uz osobno se ime, zbog razvoja društva i odnosa u njemu, javlja potreba za dodatnim oznakama koje će imenovanje učiniti preciznijim. Zajednica se širila pa su osobe dobivale ista imena. Prezime se pojavilo zbog potrebe za čvrstim i stalnim sustavom imenovanja. Odlike su mu stalnost, nasljednost i nepromjenjivost. Prezimena su u početku imali samo pripadnici višeg društvenog staleža. Oni su svojim prezimenom osigurali nasljedno pravo. U gradskog se stanovništva prezimena javljaju prije nego u seoskog, isto tako muškarci dobivaju prezimena prije žena. Područja s naglašenim mađarskim i talijanskim utjecajem dobili su prezimena prije onih u kojima su vladali Turci. Zadnji su prezimena dobili siromasi i sluge i njih su imenovali po gospodaru. U početku su prezimena bila privilegij, a kasnije su postala zakonom obavezna za sve.

Petar Šimunović kaže da je nekoliko datuma bitno za nastanak hrvatskih prezimena. U 12. stoljeću prezimena tek sporadično prepoznamo kao nasljedna. U 13. i 14. stoljeću plemstvo kao povlašteni stalež dobiva stalna i nasljedna prezimena. Spomenuti Tridentski koncil zahtijeva uvođenje matica u 16. stoljeću i tada svi staleži dobivaju prezimena. U 18. stoljeću prezimena zakonski postaju obavezna pojavom Jozefinskog patenta.

Zbog raznolikosti prezimena, postoje raznolike analize i prikazi prezimena. Anđela Frančić piše o pojavi prezimena kroz sustav imenovanja. Osobno se ime dobivalo odmah po rođenju ili u kasnijem životnom razdoblju. Razvojem društva došlo je do potrebe za dodatnim oznakama koje će preciznije odrediti osobu. Osobno ime je jednoimenska formula i u obrađenom tekstu primjera za ovu formulu nema.

Nenasljednim se pridjevkom jednoimenska formula pretvara u dvoimensku, imensko-pridjevačku formulu. S obzirom na motivaciju pridjevka je mogao biti patronimski (*Nikola Jalsich*), toponimski (*Iwan Makrowych kanownyk Zagrebachki*, *vikarius Lepoglauzki Gregur Jellenych*), staleški (*Symon Brathwych General*, *Gaspar Barylowych*), etnički, etnonimski (*Mihaly Horvath aliter Gallich*, *Jure Horvath*), motiviran kakvom osobinom svojeg nositelja ili uslužni. S obzirom na broj riječi od kojih se sastojao pridjevka je mogao

biti jednorječni ili višerječni, a s obzirom na tvorbenu strukturu jednorječni pridjevak je mogao biti tvorenica ili netvorenica. Višerječnost zbog svoje složenosti nije bila funkcionalna, a ista se osoba nije uvijek imenovala na isti način, pa to nije osiguravalo točno imenovanje pojedinca. Ovom pojavom jednoimenska formula nije nestala. I danas u neslužbenoj komunikaciji oslovljavamo samo osobnim imenom ili samo nadimkom. Imamo i primjera u kojima se ista osoba često imenuje na različit način. Kao posljedica patrijarhalnog društva, žena se spominje rijetko, obično se spominje ako je udovica, zbog izvanbračnog materinstva ili odsutnosti muža koji je na fronti (*Kate vdova Idem, Katta Sergulinka vdova*). Žena je svoju ravnopravnost mnogo teže stjecala od muškarca, čak i kad je pred zakonom postala pravno izjednačena s muškarcem. I danas se više raduje rođenju muškog djeteta jer je sin obično nastavljač prezimena iako postoji mogućnost da žena zadrži svoje prezime pri udaji i da ga nadjene svome djetetu.

5. Zaključak

Kajkavsko je narječje ušlo u hrvatsku književnost potkraj 16. stoljeća. Od 17. se stoljeća javljaju normativni priručnici pa se kajkavski hrvatski jezik mogao normirati na fonološkoj, morfološkoj, ortografskoj i leksičkoj razini. Glavna obilježja kajkavskoga hrvatskoga književnog jezika čine mjestimično čuvanje nekih gramatičkih arhaizama, unošenje čakavskih i štokavskih elemenata, davanje prednosti glasovima i izvan kajkavskoga područja, znatan broj germanizama i hungarizama te utjecaj latinske, mađarske i njemačke sintakse. Najveći broj starijih kajkavskih djela nabožnoga je karaktera. Rukopisne inačice pravnih tekstova na kajkavskome narječju potječu prije prvih tiskanih kajkavskih knjiga, što pokazuje važnost pravne regulative na tome području.

U obrađenom su tekstu brojni primjeri koji potvrđuju pripadnost kajkavskome narječju. Na fonološkoj razini to je npr. refleks *jata* koji se odražava kao glas *e*, izostanak palatalnoga afrikatnog suglasnika *ć*, čuvanje stare suglasničke skupine *vs*. Na morfološkoj su razini uočeni karakteristični nastavci u sklonidbi imenica i pridjeva, izostanak vokativa, naznake gubljenja aorista, zastupljenost kondicionala, tvorba imperativa. Na sintaktičkoj se razini ističe uporaba pasiva i glagola na kraju rečenice te specifičan položaj niječne čestice *ne*. Na leksičkoj je razini znatan utjecaj latinskoga i njemačkoga jezika. Grafijski se sustav na cjelokupnome hrvatskom teritoriju međusobno razlikovao od narječja do narječja, a najproblematičnije bilo je bilježenje palatalnih glasova. Na kajkavski je ponajviše utjecao mađarski sustav, što se vidi u sličnostima pojedinih grafema tadašnje kajkavske i suvremene mađarske grafije.

U 16. stoljeću čakavština i štokavština nalaze se u ravnoteži, a u svijet pismenosti ulazi i treće hrvatsko narječje, kajkavsko, i to odmah ravnopravno s prvim dvama.¹⁴ Zbog nedovoljno uređenoga pravopisnog stanja brojni su primjeri riječi koje autori bilježe na dva ili više načina, što odaje dojam autorske nedosljednosti i nesustavnosti. Pojavu dubleta možemo objasniti prijelaznom fazom između nestanka starih i pojavom novih gramatičkih oblika, kao i utjecajem drugih dvaju hrvatskih narječja, ali i stranih jezika.

---

¹⁴ Kuzmić 2009: 323.

6. Sažetak

Temelj ovoga rada jest jezična analiza pravno-povijesnih tekstova vezanih uz seljačke bune iz 17. stoljeća. Cilj je rada utvrditi jezične karakteristike kajkavskoga narječja toga doba na primjerima iz teksta. Prvi dio rada rječnik je kajkavskoga narječja koji obuhvaća imenice, glagole i pojedine pridjeve iz analiziranih predložaka sa svim potvrđenim oblicima. Drugi je dio jezična analiza tekstova koja se sastoji od pet razina. Fonološkom razinom analize utvrđene su glasovne karakteristike kajkavskog narječja koje su vidljive u tekstovima, kao što su ekavski refleks jata, rotacizam i pojedine suglasničke skupine. Morfološkom razinom pokazane su karakteristike i učestalost pojedinog roda, broja i padeža imenskih riječi, te kategorije glagolskih vremena i načina. Sintaktičkom razinom uočena je uporaba negacije, veznika, priloga i prijedloga, te pasiva i glagola na kraju rečenice. Leksičkom razinom pokazano je postojanje sinonima te učestalost riječi stranoga podrijetla. Grafijska i pravopisna analiza donose podatke o onodobnoj grafijskoj problematici, utjecaju stranoga grafijskog sustava na kajkavski grafijski sustav, te o uporabi rečeničnih znakova i velikoga slova. Treći dio rada sadrži analizu prezimena.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, seljačke bune, rječnik, gramatika, grafija, pravopis

Keywords: kajkavian dialect, peasant revolt, dictionary, grammar, graphy, orthography

7. Literatura

- Adamček, Josip (1985) *Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII. stoljeću (građa)*. Centar za povijest znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest. Zagreb: Arhiv Hrvatske
- Frančić, Anđela (2002) *Međimurska prezimena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hrvatski etimološki rječnik*, sv. 1 – 12 (2004). Drugo dopunjeno izdanje. Zagreb: Europa Press Holding i Novi Liber.
- Klaić, Bratoljub (1984) *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Kristijanović, Ignac (2012) *Gramatika hrvatskoga narječja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kuzmić, Boris (2011) Jezik hrvatskih pravnih tekstova. U: *Povijest hrvatskoga jezika*. Uredili: Ante Bičanić, Radoslav Katičić i Josip Lisac. Zagreb: Croatica, str. 323-387.
- Kuzmić, Boris (2005) Jezična obilježja Statuta grada Zagreba. U: *Drugi Hercigonjin zbornik*. Uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada, str. 211-219.
- Lončarić, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mažuranić, Vladimir (1975) *Prinosi za hrvatski pravno - povjestni rječnik*. Zagreb: Informator.
- Putanec, Valentin (1976) Esej o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj. U: *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Zagreb: Institut za jezik
- Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, sv. 1 – 12 (1984 – 2011). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 1 – 4 (1981 – 1988). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Šimunović, Petar (2006) *Hrvatska prezimena*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.

Šojat, Antun (2009) *Kratki navuk jezičnice horvatske. Jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Štebih Golub, Barbara (2013) Kajkavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika*. Uredili: Ante Bičanić, Radoslav Katičić i Josip Lisac. Zagreb: Croatica, str. 221-263.